

‘Wat leuk dat ik je zie...!’

LOCKDOWNLESERVARINGEN BIJ FRANS, DUIITS EN ENGELS

Half maart sloten de Nederlandse scholen hun deuren. Van de een op de andere dag moest het roer om. Geen les meer in de klas, maar onderwijs via het scherm. Wat betekende dat voor talendocenten? ‘Ik heb nu een kantoorbaan...’

MARJOLIJN VOOGEL

‘Beste collega’s! Hoe kom ik te weten wie mij en de andere leerlingen dempt in de online les? *Merci beaucoup!*’ Met dit soort vragen stroomde vanaf medio maart de Facebookcommunity Docenten Frans in Nederland vol. Zoals het karakter van het onderwijs zich als gevolg van de lockdown ineens radicaal wijzigde, zo veranderden ook de onderwijsadviezen die docenten Frans via deze eerder door Ibtissem Garram opgerichte community met elkaar delen. Het praktische gehalte van deze uitwisseling stond op punten in fel contrast met de analyses in de media over het afstandsonderwijs. Daarin werd gewaarschuwd voor grotere ongelijkheid tussen leerlingen als gevolg van de lockdown. Natuurlijk liepen de meningen

uiteen: pessimisten zagen onlineonderwijs als ‘het recept voor vervreemding’ (hbo-docent Sharon Coone in NRC van 4 juni jongstleden). Optimisten meenden dat online lessen ook voordelen bieden, en soms zelfs beter werken. Al op 8 mei sprak NRC de verwachting uit ‘dat een deel van de ingezette middelen tot de standaard gereedschapskist van leraren gaat behoren’.

De inmiddels opgedane kennis over onlineonderwijs zal niet verloren gaan. Voor elke leerling en docent geldt dat zij hun positieve dan wel negatieve ervaringen van de lockdownmaanden meenemen. Is er al iets te zeggen over een nieuwe ‘standaard gereedschapskist’? Hoe zal het talenonderwijs eruitzien, in het nieuwe normaal? Het hangt natuurlijk af van de verspreiding van het COVID-19-virus en dat blijft de

Foto: Tom van Limpt

komende tijd ongewis. Reden temeer om een aantal talendocenten op te zoeken – natuurlijk via Teams of telefoon – en te horen hoe zij de afgelopen maanden hebben ervaren. Wat was lastig, maar ook: wat leverde nieuwe inzichten op?

Aangepaste roosters en regels

Na het vrij plotselinge besluit om scholen te sluiten, hadden die nauwelijks tijd om het afstandsonderwijs voor te bereiden, dat wil zeggen, een digitale schoolomgeving te creëren, meestal met behulp van Google Classroom of Meets, Microsoft Teams en/of Zoom. Uit de gesprekken bleek dat scholen die al een digitale slag gemaakt hadden, hun docenten daarin sneller konden faciliteren dan instellingen die daar minder ver mee waren. De ene

school regelde in enkele dagen een online omgeving, de andere had er weken voor nodig.

Niet alleen de keuze voor en implementatie van een online onderwijsomgeving vergde van alle betrokkenen extra afstemming, dat gold ook voor de roosters. Ron Zwinkels (45) is docent Duits aan het Monseigneur Frencken College te Oosterhout, waar hij lesgeeft aan de bovenbouw van havo en vwo. Zwinkels: ‘Aanvankelijk handhaafden wij het rooster, maar al na twee weken zeiden we tegen elkaar: dit is niet vol te houden. We zijn toen gestart met een 40 minutenrooster en dat hebben we eigenlijk de hele lockdownperiode volgehouden.’ Bij Valérie Ungerer (29) op school, het Hilversumse A. Roland Holst College, vonden de lessen voor haar vak, het Frans, één keer per week plaats, in de vorm van

‘In de klas ben ik meer bezig met klassenmanagement. Online kunnen we meteen beginnen. Dat scheelt zo veel tijd!’

een half contactuur in plaats van het gebruikelijke uur. Bovendien gingen nieuwe roosters gepaard met nieuwe regels. Zo vertelde Ron Zwinkels dat docenten op zijn school verplicht waren om elke online les klassikaal te beginnen en te beëindigen.

Minder sociale ruis

Voordeel van minder en kortere lessen was dat Ungerer meer tijd overhield om haar leerlingen individueel te spreken, of in kleinere meets van maximaal vier leerlingen. Ungerer: ‘Bij 80% van de leerlingen ging het heel goed; voor 20% was het lastiger.’ Ook andere docenten gaven aan dat het merendeel van hun leerlingen bij de online lessen aanwezig was. Claudia Bastings-Hempel (43) is docent Duits op het Koning Willem II College te Tilburg en gaf vorig schooljaar les aan de klassen 2 en 3 mavo/havo/vwo: ‘Zo’n 70%, 80% van de leerlingen leverde opdrachten in. Wat kennisoverdracht betreft, heb ik niet het idee dat zij erg lijden onder deze periode. Op sociaal vlak ligt dat anders, ze missen hun vrienden heel erg.’ Ook bij Ibtissem Garram, docent Frans op het College De Heemlanden te Houten, kwamen de leerlingen over het algemeen allemaal naar de les, en op tijd. Bij de kleine minderheid die dat niet deed, nam de mentor contact op met de ouders. Ungerer zag wel verschillen tussen leerlingen op haar school: ‘Bij ons bestaat er een Queststroom. De leerlingen binnen die stroom werkten al met digitaal lesmateriaal. Voor hen was de overstap naar afstandsonderwijs makkelijker, of het nu ging om het invullen van digitale documenten of het online communiceren.’

Veel aandacht ging uit naar de negatieve aspecten van het afstandsonderwijs. Toch waren er ook positieve kanten. Veel docenten spraken van rust in hun online klassen. Zwinkels: ‘Er is meer aandacht voor de inhoud, want er is minder sociale ruis. Ik ben geen politieagent meer.’ Garram: ‘In de klas ben ik meer bezig met klassenmanagement. Online kunnen we meteen beginnen. Dat scheelt zo veel tijd!’ Vooral voor het verlegener

type leerling pakte het afstandsonderwijs op dit punt positief uit. Katja de Jong (51) is docent Engels op de Stedelijke Scholengemeenschap te Nijmegen, een jena-planschool met heterogene klassen, waarin in de eerste twee jaar mavo-, havo- en vwo-leerlingen bij elkaar zitten. Zij vertelde: ‘De rustige kinderen, die in een normale klas ondergesneeuwd raken, komen nu beter aan bod. “Op school kan ik niet altijd goed werken”, zeiden zij.’ Zwinkels vertelde dat in de tool waarmee hij werkt, Lessonup, er de mogelijkheid is voor leerlingen om anoniem antwoord te geven: ‘Niet alleen maar de schreeuwers komen aan het woord, ook de meer verlegen leerlingen.’

Verrassende vlogs

Lessonup is een van de online, en vaak deels gratis (leer-management)tools die docenten gebruikten bij hun lessen. De docenten die ik sprak, werkten met Google Forms, Quizlet (voor quizvragen), SlimStampen, Schoology, Socrative en Learnbeat. Sommige docenten maakten voor leerlingen een webpagina, bijvoorbeeld via <jouwweb.nl>. Deze tools ondersteunen hun lessen, maar vereisen wel nieuwe vaardigheden. Zwinkels: ‘Het werken met Lessonup vergt veel meer voorbereiding. Maar de les verloopt wel rustiger.’ Ook zag Zwinkels zijn rol veranderen: ‘Ik ben meer een coach, kijk op een andere manier naar de leerlingen en geef meer individuele begeleiding.’

Docenten die al langer bezig waren met onlineonderwijs, bleken in het voordeel te zijn bij de omschakeling. Zwinkels: ‘Wij gebruiken een Duits–Duitse methode, zonder digitale componenten. Al vóór de komst van corona waren we zelf bezig met het maken van digitale Lessonuponderdelen. De coronamaatregelen hebben daar een enorme boost aan gegeven.’ Katja de Jong kon haar bestaande YouTubekanaal, Katja’s Classroom, waarop zij instructiefilmpjes plaatst, nog beter inzetten. Ze vertelde: ‘Ik was al wat in het voordeel, omdat ik me heel erg interesseer voor ICT.’

‘In de klas spreek ik Frans en laat ik de leerlingen in het Frans antwoorden. Dat kwam er in de online lessen bekaaid af, zodoende was er meer aandacht voor lees- en schrijfvaardigheid’

Maar ook van de *digital natives* onder docenten vroeg het afstandsonderwijs met nieuwe tools veel extra lesvoorbereiding. Mooi is wel dat video’s en online materiaal beter uit te wisselen zijn, met zowel collega’s als leerlingen. Laatstgenoemden zijn bovendien minder afhankelijk van hun eigen aantekeningen. De Jong: ‘Volgend jaar staat alles klaar, met één druk op de knop!’ Ook met de bestaande tools bleek meer te kunnen dan aanvankelijk gedacht. ‘Ik heb veel meer functies in Magister ontdekt’, gaf Claudia Bastings-Hempel aan.

Niet alleen van docenten werd gevraagd om creatiever te zijn, hetzelfde gold voor de leerlingen. Die wisten hun docenten vaak te verrassen bij de nieuwe opdrachten, zoals met prachtige vlogs, die alle docenten die ik sprak hun leerlingen hadden laten maken. Zwinkels: ‘Die vlogs waren nooit zo mooi geworden als ze dat op school hadden gemaakt, daar zouden ze zich te veel laten weerhouden door de sociale druk!’

Loslaten

Docenten binnen een sectie zochten elkaar ook vaker op, iets wat als heel positief werd beoordeeld. Claudia Bastings-Hempel: ‘We vergaderden veel vaker met elkaar en er was veel meer uitwisseling bij het samen zoeken naar nieuwe vormen. Wij zijn veel losser gekomen van de methode waar we mee werken. Ik werk nu vaker met *energizers*: quizjes of korte vragen, zoals bijvoorbeeld: omschrijf in het Duits een voorwerp in jouw omgeving.’

Dat loslaten was ook belangrijk bij toetsing en controle. Katja de Jong: ‘Docenten houden natuurlijk graag de controle. Maar bij video-instructies ligt het controlemoment later. Pas op het moment dat leerlingen met de stof aan de slag gaan, wordt duidelijk of ze het begrijpen. Je moet dat wel een beetje durven loslaten...’

Het laten maken van vlogs, quizzen of andere, meer creatieve opdrachten was tevens een manier om de kennis van leerlingen formatief te evalueren. Ook daarover wisselden docenten veel uit, aangezien het nauwelijks mogelijk was om summatief te toetsen. Zo

deelde Berrie de Zeeuw, docent op het Pius X-College te Bladel in de community Docenten Frans in Nederland een door zijn sectie opgesteld document over evalueren op afstand bij Frans. Omdat controle op kennis deels wegviel, moesten leerlingen nu meer laten zien dat zij met de stof geoefend hadden, en hoe zij dat hadden gedaan. Valérie Ungerer deed goede ervaringen op met Schoology: ‘Deze tool plaatst een timer op elke vraag en husselt ze. Ik vind het heel goed bruikbaar, mits je slechts reproductievragen opneemt. Nakijken kost nu veel minder tijd.’

Hoe afstandsonderwijs vaktechnisch uitpakte, daarover waren de meningen verdeeld. Ungerer vertelde: ‘In de klas spreek ik Frans en laat ik de leerlingen in het Frans antwoorden. Dat kwam er in de online lessen bekaaid af, zodoende was er meer aandacht voor lees- en schrijfvaardigheid.’ Zwinkels: ‘Voor schrijven leverde het afstandsonderwijs veel voordeel op. Geen handgeschreven blaadjes meer, en leerlingen maakten vaak gebruik van de chat.’ Maar ook: ‘Bij mijn vak heb ik te maken met de uitleg van de lastiger grammatica-onderdelen, zoals de keuzevoorzetsels. De fysieke uitleg daarvan in de klas, dat kon nu natuurlijk niet.’ Claudia Bastings-Hempel vond daarentegen dat leerlingen juist vrijer durfden te spreken, nu ze niet bij elkaar in de klas zaten. Wel ontbrak de interactie. Bastings-Hempel: ‘Ik zie niet dat ze het hebben begrepen, dát is het allergrootste nadeel.’

Veel docenten maakten weektaken. Leerlingen moesten dan hun werk zelf indelen. Voor de een bleek dat makkelijker dan voor de ander. Katja de Jong zag dat zelfregulatie voor jongeren tussen de 15 en 17 lastig kan zijn, te beginnen met een gestructureerd dagritme. De Jong: ‘Je kunt niet alle leerlingen een weekplanner geven, sommige kunnen dat echt niet aan.’ Op dat punt was ook begeleiding van ouders belangrijk. Bastings-Hempel en haar collega’s moesten ouders actief opzoeken: ‘Tijdens de lockdown heb ik een grote belronde met ouders gedaan, en later nog eens, in het kader van het

'Gezien het toenemende lerarentekort vermoed ik dat we vaker onze toevlucht zullen moeten nemen tot afstandsonderwijs'

bevorderingsadvies. Dat contact hebben ouders als heel positief ervaren.'

Contactloos contact

Valerie Ungerer trachtte 'een extra zintuig' te ontwikkelen om na te gaan of leerlingen de stof snapt. 'Ik stelde via de chat alle leerlingen steeds dezelfde vraag, en daaruit probeerde ik op te maken wie het al dan niet snapte. Degenen die het niet begrepen, nam ik vervolgens apart.' Desondanks verdween op alle scholen een klein deel van de leerlingen letterlijk en figuurlijk uit beeld. Voor hen was elke week afstandsonderwijs er een te veel.

In elk gesprek komt het steeds weer terug: het grootste gemis is het nabije contact waarbij docenten zoveel meer voor elkaar krijgen. Zwinkels verzucht: 'De ziel is uit de les... Online is het veel lastiger om de leerlingen te "lezen".' Ibtissem Garram spreek ik op de dag dat zij voor de zomervakantie afscheid neemt van de leerlingen. Ze klinkt oprecht verdrietig: 'Ik baal zo van dat contactloze contact. Het afscheid dit jaar bestond uit een emoticon met traan, gewoonlijk is de laatste les bij mij altijd een feestje.' Ook Katja de Jong mist het sociale aspect: 'Al het impliciete is weggevalen, het moet allemaal expliciet. Ad-hocprobleempjes met een leerling die je anders even snel tussendoor regelt door even bij elkaar te zitten, het gaat nu allemaal veel stroperiger.' Bastings-Hempel verzucht: 'Ik heb nu een kantoorbaan. Ik ben het zat om alleen te zitten.'

Coronacompetenties

Ook nu het nieuwe schooljaar alweer lang en breed is begonnen, blijft het koffiedik kijken. Zal een deel van de contacturen vaker online plaatsvinden? De pessimistische hbo-docent Sharon Coone waarschuwde voor een symbolische degradatie van het nieuwe begrip *fysiek* in het onderwijs, dat 'klinkt alsof het een achterhaalde techniek betreft, zoals een hand aangedreven waterpomp'.

De ervaringen tijdens de lockdownmaanden hebben ervoor gezorgd dat docenten met een nieuwe blik naar het onderwijs hebben moeten kijken. En ze zien verbeteringen, voor de korte en de wat langere termijn.

Bastings-Hempel: 'Ik sta nu elf jaar voor de klas en heb geleerd: het kan ook echt anders. We hoeven het niet altijd hetzelfde te blijven doen.' Katja de Jong: 'Ik denk dat je de inrichting van het onderwijs grondig moet herzien.'

Valérie Ungerer en Ron Zwinkels hebben goede ervaringen opgedaan met online toetsen. Zwinkels: 'Eerder heeft onze school nooit zo geïnvesteerd in digitale toetsen, nu zijn ze bereid om dat wel te doen. Digitaal toetsen betekent minder tijd kwijt aan nakijken. Die kan ik dan gebruiken voor mijn lessen.' De softwaretools waar men mee werkt zijn mooi, maar ook is er een keerzijde. Katja de Jong: 'Voor leerlingen is het vaak ingewikkeld dat elke docent met andere programma's werkt. Zij zijn gebaat bij een lijn, één systeem en eenduidige communicatie.' Meer (nog meer!) afstemming op dit punt blijft noodzakelijk, ook zonder COVID-19. Ungerer stelt: 'Gezien het toenemende lerarentekort vermoed ik dat we vaker onze toevlucht zullen moeten nemen tot afstandsonderwijs. Daarbij kun je denken aan onderwijs aan meerdere klassen tegelijk.' Ron Zwinkels beaamt dat: 'Waarom niet havo 4 en wvo 4 tegelijkertijd instrueren?'

De nieuwe mogelijkheden van het afstandsonderwijs zouden schooldirecties dus kunnen aanzetten om aanpassingen te doen in de urenroosters. Voor de kleine talen, waarvan het aantal uren op veel scholen de afgelopen jaren flink is afgenomen, ligt hier misschien een nieuw gevaar. Nóg minder uren Frans en Duits? Ron Zwinkels is stellig: 'Nee, dat kan niet. En de docent blijft cruciaal. Maar dat kan ook heel goed op afstand.' Valérie Ungerer: 'Je zou meer taken kunnen geven aan een onderwijsassistent, zoals het klaarzetten van het scherm, orde houden. Maar eerlijk gezegd hou ik mijn hart vast. Tieners zijn volop in ontwikkeling, het is een heel kwetsbare groep. Iedereen heeft wel het verhaal van een leraar die het verschil maakte. Dat kwam omdat hij of zij jou zág. Om dat contact te bereiken is de online les echt ontoereikend.'

Als u wilt reageren op dit artikel, dan kunt u contact opnemen met de auteur via <marjolijn.voogel@gmail.com>.

Blended learning

Blended onderwijs is de combinatie van face-to-face-instructie, ook wel contactonderwijs genoemd, en online instructie. Met de komst van de coronacrisis staat deze onderwijsvorm meer in de belangstelling dan ooit tevoren, zeker zolang de kans groot is dat scholen soms tijdelijk (deels) zullen moeten sluiten wanneer het coronavirus lokaal een opleving heeft. Dit was dan ook de reden voor het NRO om een overzichtsartikel te publiceren over wat we uit onderzoek weten over effectieve combinaties van contactonderwijs en thuis-onderwijs.

Gemiddeld genomen is blended onderwijs (iets) beter voor de leerprestaties dan traditioneel onderwijs of volledig online onderwijs. Het gaat om een klein tot middelgroot positief effect. Het maakt daarbij niet uit of het leerlingen in het basisonderwijs of het voortgezet onderwijs betreft, of studenten in het hoger onderwijs. En het gaat op voor alle vakken (alfa, bèta, gamma). Dit positieve resultaat van blended ten opzichte van face-to-face-onderwijs komt doordat het leermateriaal in blended onderwijsvormen vaak sterk verschilt van het leermateriaal in traditioneel onderwijs. Het is dus niet het medium (blended) zelf dat leidt tot hogere leeruitkomsten, maar een combinatie van andere factoren zoals de manier waarop instructie gegeven wordt (met meer nadruk op actieve en zelfstandige verwerking), de aangeboden leermaterialen (multimediaal en interactief) en de (extra) leertijd.

Face-to-facebijeenkomsten zijn nodig om belangrijke studie-informatie te geven of problemen te verhelderen. Een andere belangrijke eigenschap van face-to-faceactiviteiten is het hoge tempo en de snelheid waarmee een docent kan reageren op vragen van leerlingen. Daarnaast helpt het bijwonen van face-to-facebijeenkomsten leerlingen om beter op schema te blijven lopen en hun tijd te managen.

Het volledige artikel is te vinden op <bit.ly/ltn-blendedlearning>. NRO

Overbelaste scholen

Er zijn in Nederland 'enkele tientallen scholen waar zoveel problemen samenkomen dat ze overbelast raken', schrijft de Inspectie van het Onderwijs in 2017. De term *overbelaste scholen* doet dan voor het eerst zijn intrede. Een overbelaste school heeft een populatie leerlingen met een grote sociaal-economische achterstand en problematisch gedrag, zodat er geen veilige schoolcultuur is en een kloof ontstaat tussen leerlingen en leraren. Het ministerie van Onderwijs wil meer zicht krijgen op de oorzaken en gevolgen van overbelasting, en op effectieve maatregelen tegen overbelasting. Het Nationaal Regieorgaan Onderwijsonderzoek heeft daartoe een beknopt literatuuronderzoek uitgevoerd.

Het begrip *overbelaste scholen* is tamelijk nieuw en veel onderzoek ernaar is nog niet gedaan. Toch is over de oorzaken relatief veel bekend. Overbelasting van scholen is in de meeste gevallen een optelsom van een aantal factoren als problematisch gedrag van leerlingen (vanwege armoede, een instabiele thuissituatie, een onveilige buurt), onderwijsachterstanden (die de taak van de leraar verzwaren), gebrekkige motivatie bij leerlingen (waardoor leraren veel tijd en energie kwijt zijn aan orde houden), een botsende straat- en schoolcultuur en een culturele kloof (leraren kunnen zich moeilijk verplaatsen in de achtergrond van leerlingen).

De gevolgen van overbelasting laten zich raden: meer ziekteverzuim, minder veiligheid op school, teruglopende leerresultaten en uiteindelijk een leegloop van de school. Uit de review blijkt dat er verscheidene recente studies zijn naar schoolklimaat en werkdruk op grotestadsscholen met veel achterstandsleerlingen, maar de effectieve maatregelen die hieruit te destilleren vallen, zijn niet revolutionair te noemen: een goede schoolleider, een stevige onderwijsvisie en veel aandacht voor pedagogische maatregelen en schoolklimaat. Bij dat laatste stellen verscheidene auteurs het voeren van een open gesprek tussen leraren en leerlingen centraal.

De literatuur over overbelaste scholen focust op het primaire proces in de school, vooral de pedagogische aspecten en het schoolklimaat. Het zijn namelijk die aspecten die een grote psychische druk teweegbrengen. Begrijpelijk dus dat ook als het gaat om oplossingen in de eerste plaats wordt gekeken naar pedagogische maatregelen. Collegiale ondersteuning, steun van de schoolleiding en deskundigheidsbevordering door externen zijn daarbij zeer gewenst. NRO

